

HAR BIR SO'ZNING O'Z MOHIYATI BOR

Xaydarova Charos Isroilovna

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi

Toshkent shahar Yunusobod tumani bo'linmasi bosh mutaxassisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17291899>

Annotatsiya. Maqolada so'zning inson hayotidagi o'rni va ma'nosi falsafiy, ma'naviy hamda lingvistik jihatdan tahlil qilinadi. So'zning qudrati, uning ijobiy va salbiy ta'sir kuchi, shuningdek, til madaniyatini saqlash va rivojlantirish masalalari yoritilgan. Muallif so'zning millat ruhiyatidagi ahamiyatini, yoshlarni so'z madaniyatiga o'rgatish zaruriyatini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: so'z, ma'no, mohiyat, ma'naviyat, tafakkur, madaniyat, til, mas'uliyat, nutq, milliy qadriyat.

EACH WORD HAS ITS OWN ESSENCE

Abstract. The article explores the essence of words in human life from philosophical, moral, and linguistic perspectives. It analyzes the power of language, its impact on human consciousness, and the responsibility associated with speech. The author highlights the cultural and spiritual value of words in shaping national identity and emphasizes the importance of fostering speech culture among the youth.

Keywords: word, meaning, spirituality, culture, responsibility, language, communication, national identity.

КАЖДОЕ СЛОВО ИМЕЕТ СВОЮ СУЩНОСТЬ

Аннотация. В статье анализируется роль и значение слов в жизни человека с философской, духовной и лингвистической точки зрения. Рассматриваются сила слов, их положительное и отрицательное влияние, а также вопросы сохранения и развития языковой культуры. Автор обосновывает значение слов в национальном сознании и необходимость обучения молодёжи культуре слова.

Ключевые слова: слова, значение, сущность, духовность, мышление, культура, язык, ответственность, речь, национальная ценность.

Kirish

Insoniyat tarixida so'z — eng qadimiy, eng qudratli vosita sifatida e'tirof etilgan. U tafakkurning ifodasi, tuyg'ularning ohangi, irodalarning ko'zgusidir. So'z insonni hayvondan ajratgan, uni tafakkur va ma'naviyat egasiga aylantirgan. Har bir so'zda inson qalbining tovushi, millatning ruhi, tarixning nafasi bor. Shu bois so'z — oddiy tovushlar majmui emas, balki ma'no, tuyg'u va mohiyatni o'zida mujassam etgan tirik mavjudotdir.

Tilshunoslar so'zni "fikrning moddiy shakli" deb ta'riflaydilar. Ammo bu ta'rifning o'zi ham so'zning butun chuqurligini qamrab ololmaydi. Chunki so'z nafaqat fikrni, balki hisni, ruhni, e'tiqodni, hatto xalqning tarixiy xotirasini ifodalaydi. So'z orqali biz o'z orzu-intilishimizni, mehr-muhabbatimizni, alamimizni yoki g'azabimizni ifoda etamiz. So'z orqali inson yuragiga iliqlik kiradi yoki og'riq yetadi. Shu bois har bir so'z — mas'uliyatdir, har bir so'z — ta'sirdir.

Har bir xalqning so'z boyligi, uning dunyoqarashi va ma'naviy olami bilan chambarchas bog'liq. O'zbek tili boy, obrazli, musiqiy va chuqur ma'no qatlamlariga ega til sifatida xalqimizning ruhiy olamini to'liq aks ettiradi.

“Or”, “vijdon”, “sadoqat”, “mehr”, “bag‘rikenglik” kabi so‘zlar nafaqat lug‘aviy birlik, balki butun bir axloqiy va falsafiy tizimni anglatadi.

Har bir so‘zning orqasida tarix, tajriba, qadriyat, xalqning o‘tmish va buguni yashiringan. Zamonaviy davrda so‘zning qadri va mas‘uliyati yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Axborot texnologiyalari, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli muloqotlar asrida har bir so‘z son-sanoqsiz odamlarga yetib boradi, ta‘sir doirasi kengayadi. Bunday sharoitda so‘zga nisbatan mas‘uliyatli yondashish — madaniyatning, ma‘naviyatning, hatto milliy xavfsizlikning muhim sharti bo‘lib qoldi. “So‘z o‘qdan ham o‘tkir”, deydi xalqimiz. Chunki o‘q bir tanani jarohatlar, so‘z esa butun bir qalbni, millatni, jamiyatni jarohatlay oladi.

Demak, har bir so‘zning o‘z mohiyatini chuqur anglash — bu nafaqat tilshunoslik masalasi, balki falsafiy, axloqiy va ijtimoiy zaruratdir. So‘zning haqiqiy mohiyatini bilgan inson uni ehtiyotkorlik bilan ishlatadi, har bir ifodaning orqasida maqsad, samimiyat va mas‘uliyatni his etadi. Insonni ulug‘laydigan ham, kamsitadigan ham — so‘zdir. Shu bois “har bir so‘zning o‘z mohiyati bor” degan fikr — bu shunchaki ibora emas, balki hayot falsafasidir.

Asosiy qism.

So‘z — inson tafakkurining tashqi ifodasi, ruhiy dunyoning ovozi, ma‘naviyatning eng nozik ko‘zgusidir. U orqali inson o‘z fikrini, his-tuyg‘usini, orzu-intilishini ifodalaydi. Tafakkur so‘zsiz yashay olmaydi, so‘z esa tafakkursiz ma‘nosizdir. Shu bois ularning o‘zaro bog‘liqligi insoniyat madaniyatining, ma‘naviy hayotining poydevorini tashkil etadi.

Inson so‘z orqali o‘zini anglaydi, dunyoni idrok etadi va boshqalar bilan aloqa o‘rnatadi. So‘z inson tafakkurining shakli, tafakkur esa so‘zning mazmunidir. Tilshunoslikda bu hodisa “fikr va til birligi” deb yuritiladi. Til falsafasi namoyandalari – V. fon Gumboldt, L. Vygotskiy, Noam Chomsky singari olimlar so‘z inson tafakkurini shakllantiruvchi asosiy vosita ekanini ilmiy jihatdan isbotlaganlar. Gumboldtning fikricha, “*Har bir til dunyoni o‘zicha ko‘radi*”, ya‘ni til va tafakkur o‘rtasidagi bog‘liqlik milliy dunyoqarashni belgilaydi.

Sharq tafakkurida esa so‘z ma‘naviyat bilan chambarchas bog‘liq tushuncha sifatida talqin qilinadi. Abu Nasr Forobiy “Fozil shahar ahli” asarida insonni so‘z orqali yuksaklikka yetuvchi mavjudot sifatida ta‘riflab, “so‘z — aqldan tug‘iladi, ammo qalbdan pishadi” degan fikrni ilgari suradi. Bu ta‘rif so‘zning faqat aqliy emas, balki ma‘naviy manbaga ega ekanini ko‘rsatadi.

Alisher Navoiy esa so‘zning inson ma‘naviyatidagi o‘rnini yuksak darajada baholaydi.

Uning “Mahbub ul-qulub” asarida shunday hikmatli so‘zlar bor:

“So‘z – dilga nur, jahonga ziynat. Yaxshi so‘zdan dillar shod bo‘lur, yomon so‘zdan dillar ozor topur.”

Bu fikr so‘zning ikki qirrali mohiyatini ochib beradi: u yaratuvchi ham, vayron qiluvchi ham bo‘lishi mumkin. Inson so‘zini ehtiyot bilan ishlatmasa, u eng buyuk boylikni — ishonchni yo‘qotadi.

So‘z insonni ulug‘laydi, lekin ba‘zan uni pastga ham tushiradi. Shu sababli so‘zning mohiyatini anglash — bu ma‘naviyatni anglash demakdir. Ma‘naviy barkamollikka erishgan inson har bir so‘zning qiymatini biladi. U so‘z bilan ezgulik yaratadi, so‘z orqali dillarni birlashtiradi.

Bugungi globallashuv davrida so‘zning ta‘sir kuchi yanada oshdi. Ijtimoiy tarmoqlarda yozilgan har bir so‘z minglab insonlarning fikrini shakllantiradi, jamoatchilik kayfiyatiga ta‘sir qiladi.

Shu bois zamonaviy inson uchun soʻz madaniyatiga ega boʻlish — shunchaki nutq masalasi emas, balki ijtimoiy masʼuliyatdir. Har bir ogʻizdan chiqqan soʻz jamiyatda ilqlikmi yoki adovatmi, umidmi yoki nafratmi keltirishini oʻylash zarur.

Soʻz va maʼnaviyatning uzviy aloqasi oila va taʼlim muassasalarida boshlanadi. Bola birinchi navbatda ota-onasining soʻzidan dunyoni oʻrganadi. Oʻqituvchining, ustozning har bir soʻzi yosh ongda iz qoldiradi. Shu sababli soʻz tarbiyaning eng kuchli vositasidir. Yaxshi soʻz qalbni yoritadi, yomon soʻz esa insonni ruhiy jihatdan zaiflashtiradi.

Qurʼoni Karimda ham soʻzning bu mohiyati juda nozik tarzda ifodalangan:

“Yaxshi soʻz – goʻyo ildizi mustahkam, shoxi osmonga chiqqan daraxt kabidir. Yomon soʻz esa – ildizi uzilgan, yer yuzida turmaydigan daraxtga oʻxshaydi” (Ibrohim surasi, 24–26-oyatlar).

Demak, soʻzning ildizi toʻgʻri boʻlsa – u baraka, tinchlik va ishonch olib keladi; agar u yovuz niyatdan tugʻilsa, u barbodlik urugʻini sochadi.

Soʻz — insonning ichki dunyosi, axloqi va ruhiy olamining inʼikosi. Shuning uchun har bir davrda, har bir jamiyatda soʻzning qadri, soʻzga boʻlgan masʼuliyat eng muhim axloqiy mezon boʻlib kelgan. “Oʻylab soʻzla, oʻylamay soʻzlama” degan xalq hikmati ham shundan dalolat beradi.

Shu bois bugungi kunda har bir ziyoli, har bir pedagog va ijodkorning asosiy vazifasi — soʻz madaniyatini asrash, uni yoshlar ongiga singdirish, soʻz orqali insoniylikni, mehrni, maʼnaviyatni targʻib etishdan iboratdir. Zero, tafakkur va maʼnaviyatning asl koʻzgusi — bu soʻzdir, soʻz esa inson qalbining eng nozik koʻrinishidir.

Soʻz inson qoʻlida eng kuchli qurol, eng nozik davo va eng chuqur masʼuliyatdir. U bilan yaratiladi, u bilan yoʻq qilinadi. Insoniyat tarixida soʻz urushni ham boshlab bergan, tinchlikni ham oʻrnatgan. Shu bois soʻz — ikki qirrali qilichdir: bir tomoni nur, ikkinchi tomoni zulmat.

Soʻzning yaratuvchan kuchi uning maʼnosida, niyatida va taʼsirida mujassam. Inson qalbidan chiqqan samimiy soʻz shifo beradi, ishonchni mustahkamlaydi, mehrni uygʻotadi.

Qurʼoni Karimda “Yaxshi soʻz – ildizi mustahkam, shoxi osmonga chiqqan daraxt kabidir” (Ibrohim, 24-oyat) deyiladi. Bu oyatning chuqur falsafasi shundan iboratki, soʻz – oʻz ildizini tozalikka, halollikka, ezgulikka tayanar ekan, u insonni ham, jamiyatni ham yuksaltiradi.

Har bir buyuk gʻoya, har bir taraqqiyot, hatto har bir inqilob avvalo soʻzdan boshlanadi. Soʻz – harakatning, harakat esa oʻzgarishning boshlanish nuqtasidir. Alisher Navoiy shunday degan:

“Soʻz jonning tarjumoni, elning koʻzgusidir. Yaxshi soʻz — elga nur, yomon soʻz — elga zulmatdir.”

Bu hikmat bugungi kunda ham oʻz ahamiyatini yoʻqotmagan. Chunki soʻz inson tafakkuriga, ongiga va ruhiyatiga bevosita taʼsir qiladi. Psixologiyada bu hodisa *verbal taʼsir mexanizmi* deb ataladi. Inson soʻz orqali nafaqat oʻz fikrini bildiradi, balki oʻz atrofida qilayotgan ruhiy holatini oʻzgartiradi. Ijobiy soʻzlar — “rahmat”, “iltimos”, “sizga ishonaman”, “siz uddalaysiz” kabi iboralar inson miyasida dopamin va oksitotsin kabi ijobiy gormonlarning ajralishiga sabab boʻladi. Aksincha, salbiy soʻzlar stress, xavotir va ishonchsizlikni kuchaytiradi.

Shu bois ota-onaning bolaga aytgan har bir soʻzi, oʻqituvchining talaba bilan muloqoti, rahbarning xodimga bergan bahosi — bularning barchasi insonning ruhiy olamida iz qoldiradi. “Sen eplay olmaysan”, “senga ishonmayman” kabi soʻzlar bolaning oʻziga ishonchini soʻndiradi, “sen qilasan”, “senga ishonaman” kabi soʻzlar esa unda qanot paydo qiladi.

Soʻzning qudrati nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy hayotda ham oʻz aksini topadi.

Siyosatchilarning, yozuvchilarning, diniy ulamolarning soʻzlari jamiyat yoʻnalishini oʻzgartirgan, xalqlarning taqdirini belgilagan. Masalan, Mahatma Gandi, Nelson Mandela, Ahmad Donish, Abdulla Avloniy singari insonlar soʻz bilan xalqni uygʻotgan, ozodlik gʻoyasini tarannum etgan.

Shu jihatdan olganda, soʻzning kuchi – bu masʼuliyatning oʻlchovidir. Soʻz aytish oson, lekin uning oqibatini koʻtarish qiyin. Baʼzan bir ogʻiz soʻz insonni xursand qiladi, baʼzan esa umr boʻyi yarador qiladi. Xalqimiz “Soʻzni oʻylab ayt, ogʻizdan chiqqach, seniki emas” deb bejiz aytmagan.

Soʻzning yoʻq qiluvchi kuchi esa beparvolik, gʻazab yoki nafrat bilan aytilgan soʻzlarda namoyon boʻladi. Bu soʻzlar insonning ichki muvozanatini buzadi, jamiyatda ishonchsizlik urugʻini sochadi. Tarix shohididir: adovat soʻzdan boshlanadi, urush soʻzdan boshlanadi. Demak, soʻzga ehtiyotkorlik — tinchlikni asrashning eng nozik shaklidir.

Psixologiyada “verbal zoʻravonlik” degan tushuncha mavjud. U qoʻpollik, haqorat, masxara, tahdid yoki kamsituvchi soʻzlar orqali amalga oshiriladi. Bunday soʻzlar jismoniy zarar bermasligi mumkin, ammo ular ruhiy salomatlikni buzadi, insonni ichki inqirozga olib keladi.

Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda soʻz masʼuliyati zaiflashgan. Insonlar oʻylamasdan yozgan fikrlari bilan boshqalarga ruhiy ogʻriq yetkazishmoqda. Shu bois “soʻz madaniyati” — bugungi davrda eng muhim ijtimoiy tarbiya yoʻnalishidir.

Falsafiy nuqtai nazardan, soʻzning kuchi uning niyatiga bogʻliq. Agar soʻz samimiyatdan tugʻilsa, u baraka keltiradi; agar u manmanlik, gʻazab yoki adovatdan paydo boʻlsa, u vayron qiladi. Shuning uchun Navoiy insonni “soʻzning quli emas, uning egasi boʻlishga” chaqirgan.

Soʻz — bu nur, agar u toʻgʻri yoʻnaltirilsa. Soʻz — bu oʻt, agar u gʻazabdan tugʻilsa.

Soʻz — bu suv, agar u mehrdan oqsa. Shu bois soʻzdan foydalanish sanʼati — bu insoniylikning eng yuksak koʻrinishi, maʼnaviyatning eng chuqur darajasidir.

Soʻz — millat ruhining yashirin quvvati, uning tafakkuri va maʼnaviyatining eng yorqin ifodasidir. Har bir xalqning tili — oʻsha xalqning tarixiy tajribasi, qadriyatlari va dunyoqarashining mujassam shaklidir. Shu bois “tilni bilgan — millatni biladi, soʻzni bilgan — ruhni biladi” deyiladi.

Millatning ruhi avvalo uning soʻzida yashaydi. Oʻzbek xalqining “or”, “vijdon”, “sadoqat”, “sabr”, “mehr”, “muruvvat” kabi soʻzlari oddiy lingvistik birlik emas, balki asrlar davomida shakllangan axloqiy, diniy va madaniy qadriyatlarning timsolidir. Har bir soʻz oʻz ichida xalqning tarixini, urf-odatini, axloqiy mezonlarini, hayot falsafasini olib yuradi.

Tilshunos olim V. fon Gumboldt “Til – bu millat ruhi, millat ruhi esa til orqali namoyon boʻladi” degan edi. Bu fikrni oʻzbek tili misolida toʻliq isbotlash mumkin. Bizning tilimizdagi har bir soʻz, maqol, matal yoki ibora xalqimizning hayotiy donishmandligini, sabrini, bagʻrikengligini, adolatga intilishini aks ettiradi. Masalan, “Birlikda baraka bor”, “Soʻz – koʻngil koʻzgusi”, “Yaxshi soʻz – jon oziqasi” kabi xalq maqollari xalq tafakkurining chuqurligini, soʻzga boʻlgan hurmatini ifodalaydi.

Oʻzbek adabiyotining buyuk namoyandalari soʻz orqali milliy oʻzlikni, xalq ruhini asrab kelgan. Alisher Navoiy oʻz asarlarida tilning, ayniqsa ona soʻzining qadri haqida chuqur falsafiy fikrlar bildirgan. Uning “Muhokamat ul-lugʻatayn” asarida:

“Turkiy tilda shunday soʻzlar borki, ularning na mazmunini, na latofatini boshqa tilda ifodalash mumkin” — deb yozadi.

Bu fikr soʻzning milliy ruh bilan bevosita bogʻliqligini koʻrsatadi. Til yoʻqolsa — millatning ruhi soʻnadi. Shu bois Navoiy tilni saqlashni, uni tozalash va yuksaltirishni xalqning maʼnaviy mustaqilligi sifatida koʻrgan.

Bugungi globallashuv davrida esa soʻz va tilning qadri yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chet tillari, ommaviy madaniyat va internet tili milliy tilning tabiiy muvozanatini buzmoqda. Soʻzlar oʻz mohiyatini yoʻqotayotgan, ayrim hollarda milliy ruhdan ajralayotgan holatlar kuzatilmoqda. Shu sababli har bir ziyoli, pedagog, jurnalist, yozuvchi soʻzning mohiyatini, milliy ruhini asrash uchun masʼuldir.

Madaniy qadriyatlar va soʻz oʻrtasidagi bogʻliqlik ham beqiyosdir. Har bir madaniyat oʻz tilining qudrati bilan yashaydi. Masalan, oʻzbek madaniyatida “salomlashish”, “duo”, “shukr”, “rahmat” kabi soʻzlar nafaqat muomala vositasi, balki maʼnaviy qadriyatni ifodalaydi. “Assalomu alaykum” — bu oddiy salom emas, tinchlik, ezgulik va doʻstlik tilagidir. Shuning uchun ham bu soʻzlar xalq ruhiyatida eng pok, eng samimiy maʼnolarga ega.

Soʻzning madaniy mohiyatini anglash — bu xalqning oʻz oʻtganini, ildizini, maʼnaviy merosini anglashdir. Tarixni, adabiyotni, xalq ogʻzaki ijodini oʻrganish aslida soʻz orqali millat ruhini oʻrganish demakdir. Soʻz — bu oʻtgan avlodlarning ruhi bilan bugungi avlod oʻrtasidagi koʻprikdir.

Har bir xalq oʻz soʻz boyligini avloddan avlodga meros qilib oʻtkazadi. Bu jarayon toʻxtasa, milliy oʻzlik ham asta-sekin soʻnadi. Shu bois oʻzbek tilining boyligini asrash, yangi avlodni soʻz madaniyatiga, nutq pokligiga oʻrgatish — bu nafaqat til siyosati, balki maʼnaviy siyosatdir.

Bugungi yoshlar inglizcha yoki ruscha soʻzlardan foydalanishga moyil boʻlayotgani tabiiy jarayon sifatida qaraladi. Ammo bu jarayon milliy soʻz boyligini yoʻqotish, soʻzlarning mohiyatini unutish darajasiga yetmasligi kerak. Har bir oʻzbek yoshining qalbida oʻz soʻziga, oʻz tiliga, oʻz ruhiga sadoqat boʻlishi zarur.

Soʻz — millatning madaniyat darajasini belgilaydi. Qayerda soʻz boyligi, soʻz masʼuliyati va soʻz madaniyati boʻlsa, oʻsha yerda maʼnaviyat, adolat va yuksalish boʻladi.

Shu bois soʻzning mohiyatini asrash, uni milliy ruh bilan toʻldirish, uni farzandlar ongiga singdirish — bu har bir ziyolining eng muqaddas vazifasidir.

Xulosa

Soʻz – bu hayotning nafasi, tafakkurning shakli, insoniylikning mezonidir. Har bir soʻz oʻzida maʼno, tuygʻu, niyat va ruhni olib yuradi. Inson oʻz fikrini soʻz bilan ifodalaydi, ammo soʻz ham insonni tarbiyalaydi. Shu bois soʻz – ikki tomonlama jarayon: u insondan tugʻiladi, lekin yana insonning oʻzini shakllantiradi.

Har bir soʻzning oʻz mohiyatini anglash — bu maʼnaviy yetuklikning belgisi. Soʻzning ogʻirligini, kuchini, ilohiy mohiyatini sezgan inson hech qachon soʻzdan beparvo foydalanmaydi.

Chunki u biladiki, har bir aytilgan soʻz yurakda iz qoldiradi, jamiyatda taʼsir uygʻotadi. Shuning uchun ham xalqimiz “Oʻylab soʻzla, oʻylamay soʻzlama” deb bejiz aytmagani.

Bugungi zamonda soʻzga boʻlgan masʼuliyat yanada chuqur ahamiyat kasb etmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar, OAV va raqamli muloqot davrida har bir insonning soʻzi koʻplab yuraklarga yetib boradi. Shu bois har bir ogʻizdan chiqqan soʻz – bu masʼuliyat, har bir yozilgan satr – bu taʼsir, har bir nutq – bu tarbiya.

Millatning maʼnaviy yuksalishi ham soʻzga boʻlgan ehtirom bilan oʻlchanadi. Qayerda soʻz qadrlansa – u yerda madaniyat, maʼrifat va tinchlik barqaror boʻladi.

Qayerda soʻz qadrsizlansa – u yerda befarqlik, adovat va jaholat ildiz otadi. Shu bois har bir oʻzbek farzandi oʻz soʻzining qiymatini bilmogʻi, uni halollik, samimiyat va ezgulik yoʻlida ishlatmogʻi lozim.

Soʻz — bu millatning yuragi. U yashasa, millat yashaydi; u ifloslansa, millat ruhiy zaiflashadi. Har bir ziyoli, har bir oʻqituvchi, har bir ijodkorning vazifasi – soʻzga hayot baxsh etish, uni pok saqlash va yosh avlodga uning ilohiy qudratini his qildirishdir.

Xulosa qilib aytganda, **har bir soʻzning oʻz mohiyati bor**, va bu mohiyat insonning qalbi, niyati, maqsadi bilan bogʻliq. Soʻz mehr bilan aytilsa – u davo, nafrat bilan aytilsa – u dard. Soʻzni toʻgʻri ishlatgan xalq hech qachon yoʻqolmaydi, chunki soʻz – uning ruhi, uning tarixidir. Shunday ekan, soʻzning mohiyatini anglab, uni ezgulik va bunyodkorlik yoʻlida ishlatish – bu har bir insonning maʼnaviy burchi, har bir ziyolining hayot falsafasi boʻlmogʻi lozim. Chunki soʻzdan dunyo yaralgan, soʻz bilan inson yuksaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Navoiy, A. *Mahbub ul-qulub*. – Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot, 2000.
2. Forobiy, A.N. *Fozil shahar ahli*. – Toshkent: Fan nashriyoti, 1993.
3. Qurʼoni Karim. Tarjima va tafsir. – Toshkent: Toshkent islom universiteti nashriyoti, 2018.
4. Karimov, I.A. *Yuksak maʼnaviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2008.
5. Shavkat Mirziyoyev. *Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari*. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2020.
6. Hasanboyeva, O. *Til va nutq madaniyati*. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2017.
7. Jung, C. *Psychological Types*. – London: Routledge, 2016.
8. Fromm, E. *Man for Himself: An Inquiry into the Psychology of Ethics*. – New York: Henry Holt, 1990.